

Eduard L. Pospíchal (1838–1905) v opožděné připomínce

Eduard L. Pospíchal (1838–1905) in der verspäteten Erinnerung

Radovan Hendrych

Chvatěrubská 356/16, CZ-181 00 Praha 8, Česká republika

Hendrych R. (2003): Eduard L. Pospíchal (1838-1905) in a belated reminder. – Preslia, Praha, 75: 357-361. [In Czech]

Personal data of the Czech botanist Eduard Ludvík Pospíchal (13. 6. 1838, Litomyšl, eastern Bohemia – 24. 4. 1905, Belluno, N Italy), a secondary school teacher of Latin and Greek, are provided and his importance is assessed. He published floristic reports from Bohemia, Czech Republic. More importantly, he is an author of an extensive flora of the NE Adriatic coast and its surroundings.

Key words: Adriatic coastal region, Eduard L. Pospíchal, flora, history of botany

Bude tomu sto let, co pro nás jakoby v zapomenutí zemřel český botanik Eduard Pospíchal, významná osobnost oboru. Teprve nedávno bylo upozorněno alespoň na datum a místo jeho úmrtí (Hendrych 2003: 123), přičemž datum bylo u nás zcela neznámé a místo uvedeno jen zkráceně (Kláštorský et al. 1970: 148, 1982: 184)¹. Scházely i jiné informace, což je při jeho nepochybném významu případ v naší literatuře, a to nejen botanické, včetně tradičně dosti podrobných biografí, nepřilíš častý. Ojedinělou se tak jevila i pouhá zmínka, že botanizoval v okolí Litomyšle, později u Jičína, a o jeho působení v Terstu (Čelakovský 1883: 920). Také Maiwald (1904: 236, 237, 253) o tehdejších Pospíchalových datech nic neví, což je u něj vzácností. Uvést ho zapomenul např. i Ottův Slovník naučný, včetně dodatků, v hesláři jinak důkladný

Nepochopitelnost toho vyvstane, nalézáme-li o Pospíchalovi v zahraničí poměrně početné záznamy, byť krátké a někdy jen neúplné, v několika případech také chybné. Jmenovitě v souvislosti s jeho úmrtím nalézáme zprávy z Vídně [Oesterr. Bot. Zeit. 55 (1905): 211], Karlsruhe [Allgem. Bot. Zeitschr. 11 (1905): 112], Berlína [Natur. Novit. 27 (1905): 404], Lipska [Bot. Jahrb., Beibl. 37, 84 (1905): 3] a posléze dokonce z Lundu [Bot. Notis. 1906: 45], ale nic takového od nás. S odvoláním na C. Marchesettiho příležitostně uvedl přesná, ale pouze osobní data P. Graebner fil. (in Ascherson & Graebner 1935: 81), předtím Dalla-Torre & Sarntheim (1913: 186), nověji Blake (1961: 357), Wagenitz (1970: 81), Stafleu & Cowan (1983: 349-350) a s některými podrobnostmi nedávno Wraber (1995: 169).

Ze zdejšího všeobecného zapomnění vyplývala neznalost jeho osoby i díla také v informacích lokálního měřítka. Mezi asi 45, z historie údajně významnými profesory litomyšlského gymnázia, uveden není (Škorpil 1948), jen na jiném místě je zmínka, že přesídlil do Terstu (Stříteský 1948: 13). Neznámým je i ve velmi obsáhlém výčtu osob z gymnázia v Jičíně (J. Vitke in Štětina 1907), což se nově opakuje (Bílková et al. 1999). Schází dokonce i mezi asi 350 jmény spojenými s jičínským gymnáziem, z nichž jsou jen některá zcela lokálně „význačná“.

¹ Bylo uváděno jako Belluna. Toto pojmenování se týká střední části údolí řeky Piavy a souvislost s městem Belluno, o které se ve skutečnosti jedná, má jen vzdálenou (Dizionario 1955: 183). Nado by chybně mohlo jít např. i o obec Belluno u Verony.

Narozen 13. června 1838 v Litomyšli pod jménem Eduard Ludvík jako syn obchodníka Ignáce Pospíchalova a matky Rozálie (Státní archiv v Zámrsku), studoval v letech 1848–1855 na tamním piaristickém gymnáziu (Státní archiv v Litomyšli – Štěpánek 1894: 295). Po maturitě navázal v zimním semestru 1857/58 na pražské filozofické fakultě studiem latiny a řečtiny. Setrval tam jen do semestru letního (Archív University Karlovy, Praha) a přešel se stejným zaměřením na univerzitu do Vídně (Archiv der Universität in Wien). Po studiích nastoupil roku 1863 jako suplent uvedených předmětů na gymnáziu v Litomyšli. Středoškolským profesorem se stal v roce 1869, ale to již odchází do Jičína.

Pro botaniku lze za celkem známé považovat Pospíchalovo sepsání květeny poříčí Cidliny a Mrliny, založené na poznacích získaných během pobytu v Jičíně (1869–1875) a zakončené a vydané až za působení v Terstu. Nejdříve šlo o vydání v němčině a v téměř naprosto stejném znění posléze v češtině (Pospíchal 1881, 1882). Vymezené území za poměrně krátkou dobu dosti důkladně prošel, a tak významně přispěl k jeho floristickému poznání. Úvodní části zmíněných publikací též podávají všeobecný pohled na tamní krajinu, což byl pro tu dobu přístup v podobných botanických pracích ještě nezvyklý. Lze uvažovat o tom, že mu v tomto ohledu náleží u nás priorita. Nejen proto byl výsledek jeho snažení ohodnocen cenou F. M. Opize a samotné vydání výsledků pracného úsilí bylo realizováno Opizovým fondem.

Podle německého znění bylo dílo pohotově oceněno referátem (Freyn 1882) pozitivně hodnotícím zachycení 907 druhů, ale též právě zmíněnou část všeobecnou. Herbářové doklady z této Pospíchalovy životní etapy se nacházejí v Národním muzeu (PR). Ve stejném prostoru, ale až po půl století, navázal na Pospíchala až Baudyš (1924). Z dopisu psaného Pospíchalem v Terstu 2. 4. 1878 L. J. Čelakovskému (Archív Národního muzea, Praha) se dozvídáme, že vydání již první (německé) verze se ujal právě Čelakovský. Pokud jde o znění české, byl Pospíchalem žádán, aby v Praze zajistil překladatele z němčiny. Vysvětloval to slovy „...musím ke své hanbě říci, že si netroufám sám podati překlad takový, aby v něm nebylo sem tam nějakého omračujícího germanismu ...“. Podle výrazové i stylistické češtiny daného dopisu mohla být taková obava zbytečná. Málo se ví, že k mnohým tam uvedeným floristickým údajům vydatně přispěl V. Vařečka² (Archív Národního muzea, Praha).

Za působení v Jičíně se Pospíchal sestavením německé čítanky pro všechny gymnaziální ročníky s českým vyučovacím jazykem významně uplatnil také v pedagogické publicistice. Jedná se o svazky v rozsahu 500 až 600 stran a podle stavu zachovaných knihovních exemplářů šlo o pomůcku hojně užívanou. Úspěch dokumentují čtyři krátce po sobě jdoucí vydání (Pospíchal 1876–1886), vytištěná v Praze, ale také až za jeho pobytu v Terstu. Výběr a excerptce z děl, vesměs klasických německých autorů (avšak také několika českých), je v čítance ve všech případech natolik přijatelný, že by vše, a to i po metodické stránce, plně obstálo i v současnosti. Podle obsáhlých seznamů českých filologů (Listy filologické, Praha, 1876–1905) jejich odchody do cizího prostředí (hlavně slovanského) vzácností nebyly. Neplatilo to však pro prostředí německých škol a v tom světle byl Pospíchal případem vzácným.

Z dokladů je zřejmé, že si Pospíchal podal prostřednictvím pražského místodržitelství 26. 5. 1875 na ministerstvo kultu ve Vídni bez udání důvodů žádost o přeložení do Terstu,

² Vilém Vařečka (10. 4. 1827, Litomyšl – 16. 6. 1906, Písek), předtím působící na lyceu v Banské Bystrici (1853–1861), odkud byl vyhnán vystupňovaným maďarizačním útlakem. Vedle floristických prací tam uveřejnil fenologickou studii, vůbec první z tehdejších Uher (Richter 1983: 71, 103, Hendrych 1996: 87).

jež byla z Jičina již 30. 5. 1875 doporučena s tím, že jde o osobu „moralisch tadellos“ (Státní ústřední archiv, Praha). Z hlediska botanického byl odchod počinem šťastným. Květena širšího okolí Terstu je nápadnou křížovatkou, na které se protíná finální výběžek středoevropské flóry s flórou mediteránní, včetně její pozoruhodné části dinárské, která bohatství tamní květeny zvláště podmiňuje. To silně přispělo k významu hlavního díla „Flora des österreichischen Küstenlandes“ (Pospíchal 1897, 1898, 1899), vypracovaného na 1530 (!) stranách. Svědčí o něm ostatně vyjádření, jež z Curychu s odstupem k dílu podal A. Thellung (in Hegi 1926: 1252): „Verfasser der ausgezeichneten, an wertvollen Eigenbeobachtungen reichen ‚Flora des österreichischen Küstenlandes‘“. Takové ocenění se odrazilo v recenzi prvního dílu, kterou napsal Ascherson (1897) a hodnotil v ní i dílo souběžně vydané Marchesettim (1896-1897); zvláště ocenil právě zpracování Pospíchalovo. Stejně vyzněl referát, jež hned k prvnímu svazku téměř současně podal Drude (1897); stačí připomenout jeho první slova „Von dem gross angelegten Werke ...“. Pro nás je svazek v nejednom ohledu, nejen objemem, srovnatelný s Čelakovského „Prodromem“.

Důvodně, i když nedoloženě, můžeme pátrat, proč Pospíchal volil z Jičina přesídlení do Terstu. Podnět mohl vyjít ze styků s J. F. Freynem, německým rodákem z Prahy. Ten, ač v botanice amatér (Klásterský et al. 1970: 81) a z velké části samouk, daleko překračoval rámec neprofesionality. Před Pospíchalovým příchodem na Jadran měl delší dobu příležitost působit na jihu Istriie, a tak vytvořil obsáhlý příspěvek k tamní květeně (Freyn 1878, 1882). To mohlo Pospíchala v základu motivovat, což lze tušit z toho, jak se na Freynovu práci hned v úvodu knihy odvolává (str. IV) slovy nejen uznalými, ale i vřelými „... in Freyns mit feinkritischen Geiste geschriebenen Werke ...“.

Pospíchalem florograficky zpracovávaný prostor přesahoval 9 tis. km², rozlohou tudíž odpovídal přibližně pětina Čech; byl ovšem nesrovnatelně členitější, výškové rozdíly sahají od hladiny Jadranu do 1800 m n. m. Nyní leží na části území Itálie, Slovinska a Chorvatska. Dokladový a studijní materiál, zřejmě většího rozsahu, se stal součástí herbářových sbírek Museo Civico di Storia Naturale v Terstu a je tam dosud. Pospíchal v obou svazcích registroval 2435 druhů (kromě množství hybridů) ze 723 rodů, takže pozdějším průzkumem k nim dodnes přibýlo již jen 180–210 druhů. Většina z nich je tam vzácných, až ojediněle zastoupených, např. *Asplenium cuneifolium* Viv., *Campanula justiniana* Witasek, *Cerastium fontanum* Baumg. subsp. *macrocarpum* (Kotula) Jalas, *Draba aizoides* L., *Erucastrum palustre* (Pirona) Vis., *Hymenolobus procumbens* (L.) Nutt. ex Torrey et A. Gray, *Minuartia verna* (L.) Hiern. subsp. *attica* (Boiss. et Spruner) Hayek, *Moenchia erecta* (L.) P. Gaertner, P. Meyer et Schreb., *Ophioglossum lusitanicum* L., *Sedum rubens* L., *S. rupestre* L. subsp. *erectum* Hart a *Viscum album* L. subsp. *abietis* (Wiesb.) Abromeit. Mezi ně lze připojit i některé druhy, teprve v pozdější době zavlečené. Připomenuté dílo zkušeného C. Marchesettioho³ je ve srovnání s dílem Pospíchalovým rozsahem podstatně menší (727 stran) a týká se méně rozsáhlého prostoru.

Zdůrazněme, že Pospíchal je pro nás významný také tím, že se historicky, až po dnešek, zařadil mezi několik málo našich autorů, kteří vytvořili soubornou flóru cizího území. Nemůže-li být započítán Joseph Karl Maly (1797-1866), ač pražský rodák, lze uvést jen jména Presl (1826) se Sicílií, Velenovský (1891, 1898) s Bulharskem a Domin (1914-1930) s Aus-

³ Carlo Marchesetti (1850–1926), ač od roku 1876 ředitel terstského přírodovědeckého muzea, se zjevně více než botanice věnoval archeologii a paleoetnologii, v kterýchžto oborech byl i publicitně aktivnější. Jeho práce mimo botaniku jsou rozhodně známější a možná také významnější. Přesto však nebývá zmíněn ani v rozsáhlejších italských encyklopediích (např. Enciclopedia 1949, Grande 1954–1964).

trálič, dohromady na více než 1300 velkoformátových stranách, a pak již jen Rohlena (1942) s Černou Horou. Tím nepochopitelnější je absence jakékoli recenze Pospíchalova díla v tehdejší české publicistice, která věnovala jinak nemalou pozornost podobným cizím i zdejšími knihám. Podle exemplářů uložených v knihovních fondech byly všechny svazky Pospíchalovy knihy přístupné. Její autor profesionálem v botanice zjevně nebyl a přihlédneme-li k jeho vzdělání i povolání, pak pouze on a poněkud později ještě Rohlena pracovali v botanice jen ze záliby, do značné míry jako samouci, i když vysokého standardu.

V roce 1899 byl Pospíchal penzionován; setrvává v Terstu, kde se za svého působení těšil oblibě jako vyučující především klasických jazyků. Kolegové na něj vzpomínají slovy „war als Lehrer und Mensch eine originelle Natur. Trotz mancher schweren Schicksalschläge kam sein humorvolles Wesen immer wieder zum Vorschein und er war deshalb früherer Zeit ein gern gesuchter Gesellschafter“ (Vidossich & Wolf 1905: 7). Tamtéž je zdůrazněna jeho houževnatost a vytrvalost v terénní práci („leidenschaftlicher Tourist“), jež možná zapříčinila změnu chronické nefritidy v akutní, které 24. dubna 1905 při cestě na severu Benátska v městě Belluno podlehl (Archivio medico, Belluno). Ve zmíněné charakteristice lze částečně hledat alespoň spolupříčinu, proč se z rodných Čech uchýlil do cizího prostředí. Rány osudu, které jeho přátelům, bez bližšího uvedení, stály za zmínku, zůstanou pro nás neznámými. Tím spíše může překvapit vypracování díla, mimo jakoukoli pochybnost na svou dobu i ve světle dneška vynikajícího.

Zusammenfassung

Eduard Ludvík Pospíchal (orthographisch nicht püntlich Pospichal), geb. 13. 6. 1838 in Litomyšl (Ost-Böhmen), gest. 24. 4. 1905 in der Stadt Belluno (Nord-Italien). An der Hochschule studierte er das Latein und Griechische zuerst in Prag (1857/58) und dann vor allem in Wien (1858–1863). Zuletzt wirkte er als Lehrer auf dem Gymnasium in Litomyšl (1863–1869), später in nordböhmischem Jičín (1869–1875) und endlich in Triest (1875–1899). Nur der Amateur, so wie fast der Autodidakt in der Botanik, setzte er das musterartige Florenwerk aus einem Gebiet von Böhmen (1881, 1882) und dann das grossangelegte und ausgezeichnete Werk des damaligen österreichischen adriatischen Küstenlandes (1897, 1898, 1899) zusammen.

Literatura

- Ascherson P. (1897): Zwei Floren von Triest und seiner weiteren Umgebung. – Bot. Zeit., Berlin, 55: 305–316, 321–329.
- Ascherson P. & Graebner P. (1935): Synopsis der mitteleuropäischen Flora. Vol. 12/2. – Leipzig.
- Baudyš E. (1924): Příspěvek ke „květeně pořičí Cidlina a Mrliny“. – Sborn. Kl. Přír. Brno 6 (1923): 44–71.
- Bílková E., Bílek K. & Carda V. (1999): Osobnosti spjaté s gymnáziem v Jičíně. – Jičín.
- Blake S. F. (1961): Geographical guide to floras of the world. Vol. 2. – Washington.
- Čelakovský L. J. (1883): Prodrum der Flora von Böhmen. Vol. 4. – Prag.
- Dalla-Torre K. W. & Sarntheim L. (1913): Flora der gefürsteten Grafschaft Tirol. Vol. 6/4. – Innsbruck.
- Dizionario (1955): Dizionario enciclopedico Italiano. Vol. 2. – Roma.
- Domin K. (1914–1930): Beiträge zur Flora und Pflanzengeographie Australiens. – Stuttgart
- Drude O. (1897): Referat. – Bot. Zeit. 55: 276–277.
- Enciclopedia (1949): Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti. Ed. 1949. Vol. 1–30 (et complementa). – Roma.
- Frey J. F. (1878, 1882b): Die Flora von Süd-Istrien. – Verh. Zool.-Bot. Gesell. Wien 27 (1877): 241–490, 31 (1881): 359–392.
- Frey J. F. (1882a): Referat. – Bot. Centralbl. 9/1: 302–305.
- Grande (1954–1964): Grande dizionario enciclopedico. Vol. 1–13. – Torino.
- Hegi G. (1926): Illustrierte Flora von Mittel-Europa. Vol. 5/2. – Wien.
- Hendrych R. (1996): Podíl české botaniky na výzkumu Slovenska a jeho souvislosti. – Zprávy Čes. Bot. Společ. 31: 85–100.

- Hendrych R. (2003): Johann N. Hippelli, z neznámých personálií. – Zprávy Čes. Bot. Společ. 38: 123–125.
- Kláštorský I., Hrabětová A. & Duda J. (1970): Botanikové na českém a moravskoslezském území od nejstarších dob. – Zprávy Čsl. Společ. Děj. Věd Tech. ČSAV 14–15: 1–213.
- Kláštorský I., Hrabětová A. & Duda J. (1982): Dějiny floristického výzkumu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. – Severočes. Přír., Append. 13 (1/1–2): 1–242.
- Maiwald V. (1904): Geschichte der Botanik in Böhmen. – Wien & Leipzig.
- Marchesetti C. (1896–1897): Flora di Trieste e de' suoi dintorni. – Triest.
- Pospíchal E. (1876–77, 1881–84, 1885, 1886): Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit böhmischer Unterrichtssprache. Vol. 1–4. Ed. 1 (1876–77), 2 (1881–84), 3 (1885), 4 (1886). – Prag.
- Pospíchal E. (1881): Flora des Flussgebietes der Cidlina und Mrlina. – Prag.
- Pospíchal E. (1882): Květena počící Cidlina a Mrlina. – Praha.
- Pospíchal E. (1897, 1898, 1899): Flora des oesterreichischen Küstenlandes. Vol. 1 et 2/1–2. – Leipzig & Wien.
- Presl C. B. (1826): Flora Sicula. Vol. 1. – Pragae.
- Richter O. (1983): Banskobystrické gymnázium. – Osveta, Martin.
- Rohlena J. (1942): Conspectus florae Montenegrinae ... – Praha.
- Stafleu F. A. & Cowan R. S. (1983): Taxonomic literature. Ed. 2. Vol. 4. – Utrecht, Antwerpen etc.
- Střítešský A. (1948): Stručný přehled gymnasia v Litomyšli. – In: 300 let litomyšlského gymnasia, p. 9–17, Litomyšl.
- Škorpil E. (1948): Vynikající profesori litomyšlského gymnasia. – In: 300 let litomyšlského gymnasia, p. 58–62, Litomyšl.
- Štěpánek J. (1894): Dějiny c. k. vyššího gymnasia v Litomyšli. – Litomyšl.
- Štětina K. (ed.) (1907): Jubilejní památník gymnasia v Jičíně. – Jičín.
- Velenovský J. (1891, 1898): Flora bulgarica. Supplementum (1898). – Pragae.
- Vidossich J. & Wolf K. (1905): Prof. Eduard Pospichal. – In: Jahresber. k. k. Staats-Gymnasiums in Triest, p. 7–8, Triest.
- Wagenitz G. (1970): Bibliographie zur Flora von Mitteleuropa. – München.
- Wraber T. (1995): Pospichal Eduard. – In: Enciklopedija Slovenije, Vol. 9, Mlad. knjiga, Ljubljana.

Došlo 15. června 2003

Revize došla 18. září 2003

Přijato 4. listopadu 2003